

PAXTA-TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA ICHKI AUDIT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

ass. Mahmudova R., Tursunova A.I

TTYESI, Iqtisodiyot fakulteti,

Buxgalteriya hisobi yo‘nalishi, 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada paxta-to‘qimachilik korxonalarida innovatsion yondashuvlar asosida ichki audit tizimini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Ichki auditning ahamiyati, nazorat jarayonlarining raqamlashtirilishi, avtomatlashtirilgan tizimlar, risklarni boshqarish mexanizmlari va xalqaro standartlarga mos audit amaliyotlari tahlil qilingan. “Indorama Kokand Textile” misolida ichki audit jarayonlarini samarali tashkil etish, ERP tizimlari yordamida aktivlar, xarajatlar va ishlab chiqarish jarayonlarining monitoringi bo‘yicha tajribalar o‘rganilgan hamda takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы совершенствования системы внутреннего аудита на предприятиях хлопково-текстильной отрасли на основе инновационных подходов. Проанализированы значение внутреннего аудита, процессы цифровизации контроля, применение автоматизированных систем, механизмы управления рисками и соответствие международным стандартам. На примере “Indorama Kokand Textile” изучена организация внутреннего аудита, использование ERP-систем для мониторинга активов, затрат и производственных процессов, а также представлены рекомендации по повышению эффективности.

Annotation: This article examines the improvement of internal audit systems in cotton-textile enterprises based on innovative approaches. It analyzes the significance of internal audit, the digitalization of control processes, the use of automated systems, risk management mechanisms, and compliance with

international standards. Using the example of “Indorama Kokand Textile,” the study explores the effective organization of internal audit processes, the application of ERP systems for monitoring assets, costs, and production operations, and provides recommendations for enhancing efficiency.

Kalit soʻzlar: *ichki audit, innovatsiya, raqamlashtirish, ERP, risklarni boshqarish, audit standarti, nazorat tizimi, toʻqimachilik sanoati.*

Ключевые слова: *внутренний аудит, инновации, цифровизация, ERP, управление рисками, система контроля, текстильная промышленность.*

Keywords: *internal audit, innovation, digitalization, ERP, risk management, control system, textile industry.*

Kirish

Oʻzbekiston iqtisodiyotida paxta-toʻqimachilik sanoati nafaqat yirik eksport salohiyatiga ega tarmoq, balki minglab ish oʻrinlarini yaratuvchi, mamlakat yalpi ichki mahsulotining sezilarli qismini shakllantiruvchi muhim strategik sohalardan biri hisoblanadi. Soʻnggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, xususan klaster tizimini yoʻlga qoʻyish, xomashyo yetishtirishdan tortib tayyor mahsulot tayyorlashgacha boʻlgan yagona ishlab chiqarish zanjirining shakllanishi, sohada boshqaruv madaniyatini tubdan oʻzgartirdi. Bu jarayon, tabiiyki, moliyaviy nazorat va ichki audit tizimining sifat jihatdan yangi bosqichga qoʻtarilishini talab qilmoqda. Bozor iqtisodiyotida korxonaning moliyaviy holati, aktivlari, majburiyatlari, ishlab chiqarish koʻrsatkichlari boʻyicha real va ishonchli maʼlumotlar boshqaruv qarorlarini samarali qabul qilishning eng muhim omilidir. Investorlarga ochiqlik, kreditorlar bilan barqaror munosabatlarni saqlash va korxona barqaror rivojlanishini taʼminlash uchun ichki audit tizimining toʻgʻri yoʻlga qoʻyilgani beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa hozirgi davrda, innovatsion texnologiyalar keskin rivojlanayotgan shunday bir paytda, audit jarayonlarini analitik salohiyatni oshirish dolzarb masalaga aylangan. Bugungi kunda toʻqimachilik sohasidagi koʻplab yirik ishlab chiqaruvchilar, jumladan **“Indorama Kokand Textile”**, **“Uztex Group”**, **“Beacon Textile”**, **“BCT Cluster”** kabi kompaniyalar ichki audit jarayonlarida

xalqaro standartlarga (IIA, ISO 19011, COSO Internal Control Framework) mos keluvchi raqamli yondashuvlarni amalda qo'llab kelmoqda. ERP tizimlarining (SAP, 1C ERP, Oracle) joriy etilishi, avtomatlashtirilgan audit modullaridan foydalanish, masofaviy monitoring, risklarga asoslangan audit, RFID texnologiyasi orqali inventarizatsiya, big data tahlillari va Power BI asosida vizual analitika kabi innovatsion usullar auditning aniqligi, shaffofligi va samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Shu bois paxta-to'qimachilik korxonalarida innovatsion yondashuvlar asosida ichki audit tizimini takomillashtirish nafaqat boshqaruv samaradorligini oshiradi, balki global bozorda raqobatbardoshlikni kuchaytiradi, faoliyatining barqarorligi va moliyaviy xavsizligini ta'minlaydi. Tadqiqot mavzusining dolzarbligi aynan mana shu omillar bilan izohlanadi.

Ichki audit tizimining ahamiyati

Ichki audit korxona boshqaruv tizimining ajralmas bo'lagi bo'lib, uning barqaror rivojlanishi, moliyaviy intizomi va strategik maqsadlariga erishishida muhim o'rin tutadi. U nafaqat xatolarni aniqlash yoki tekshiruv o'tkazish bilan chegaralanmaydi, balki boshqaruv organlariga to'liq va ishonchli axborot taqdim etib, korxonada samarali boshqaruv qarorlarini shakllantirishra yordam beradi.

Birinchidan, ichki audit **xo'jalik operatsiyalarining qonunchilik, buxgalteriya standartlari va ichki tartiblarga muvofiqligini baholaydi**. Bu esa korxonada intizomini kuchaytirish, jarayonlarini standartlashtirish va noqonuniy harakatlarning oldini olish imkonini beradi.

Ikkinchidan, ichki audit **aktivlar va resurslarning samarali boshqarilishini ta'minlaydi**. U moddiy boyliklar, pul mablag'lari va uzoq muddatli aktivlar harakati ustidan nazoratni kuchaytirib, ularning yo'qolish, samarasiz ishlatilish yoki noto'g'ri hisobga olinishi kabi xavflarning oldini oladi.

Uchinchidan, ichki audit korxona faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan **risklarni erta aniqlash va ularni boshqarish** jarayonida muhim rol o'ynaydi. Auditorlar jarayonlardagi zaif nuqtalarni topib, ularni bartaraf etish uchun amaliy

tavsiyalar beradi. Bu korxonaning raqobatbardoshligi va moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, ichki audit **moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlaydi**. Hisobotlardagi aniqlik va shaffoflik investorlar, banklar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar uchun juda katta ahamiyatga ega. Ichki audit orqali xatolar erta aniqlanadi va tuzatiladi.

Beshinchidan, ichki audit **boshqaruv qarorlarini qo'llab-quvvatlovchi tahliliy ma'lumotlar** taqdim etadi. U faqat tekshiruvchi emas, balki maslahat beruvchi tizim sifatida ishlaydi. Auditorlar korxonaning xarajatlari, daromadlari, ish jarayonlari va strategik rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha chuqur tahlillarni taklif qilib, menejmentning o'ylangan va asoslangan qarorlar qabul qilishiga yordam beradi.

Shuningdek, ichki auditning innovatsion texnologiyalar — raqamlashtirish, avtomatlashtirish va IT-nazorat tizimlari bilan uyg'unlashuvi uning samaradorligini yanada oshirib, korxonada tezkor, shaffof va xavfsiz boshqaruv tizimini shakllantirishga imkon yaratadi.

Auditni tashkil etish bosqichlari (innovatsion yondashuvlar bilan)

Paxta-to'qimachilik korxonalarida ichki audit jarayonlarini tashkil etishda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari va analitik platformalardan foydalanish auditning samaradorligini sezilarli oshiradi. Quyida auditning bosqichlari innovatsion yondashuvlar bilan batafsil bayon etiladi.

1. Rejalashtirish bosqichi

Audit jarayonining eng muhim qismi – puxta rejalashtirishdir. Innovatsion kompaniyalarda audit quyidagi usullar orqali rejalashtiriladi

- **Risklarga asoslangan audit rejasi** ishlab chiqiladi. Bunda korxona faoliyatidagi moliyaviy, ishlab chiqarish, logistika va texnik xavflarning ustuvop йўналишлари SAP yoki ERP tizimi orqali avtomatik aniqlanadi.

- **ERP tizimidan real vaqt rejimidagi analitika** olinadi. Bu auditorlarga qaysi bo'lim yoki jarayonda xatolik ehtimoli yuqori ekanini aniqlash imkonini beradi.

- **Ichki nazorat tizimidagi zaif nuqtalar** avtomatik indikatorlar asosida aniqlanadi. Masalan, schyot-fakturalarning kechikishi, ombordagi nomuvofiqliklar, energiya sarfining ortib ketishi kabi belgilar auditor diqqatiga tushadi.

- Rejalashtirish jarayonida **auditning maqsadi, vazifalari va tekshirish doirasi** aniq belgilanadi, audit guruhi vakolatlari taqsimlanadi.

2. Axborot yig'ish bosqichi

Bu bosqichda auditorlar korxona faoliyatiga oid barcha zaruriy ma'lumotlarni yig'adi. Innovatsion yondashuvlar jarayonini tez, aniq va shaffof qiladi:

- **Raqamli hujjatlar, shartnomalar, to'lov topshiriqlari va hisob-kitoblar SAP, 1C yoki ERP tizimlari orqali tekshiriladi.** Bu qog'oz hujjatlardan foydalanish zaruratini sezilarli kamaytiradi.

- **Aktivlar joyiga chiqib inventarizatsiya qilishda QR-kodlar yoki RFID teglardan** foydalaniladi. Har bir uskunaga biriktirilgan QR-kod yordamida auditor uning qiymati, eskirish darajasi, oxirgi xizmat ko'rsatish sanasi va mas'ul xodim haqidagi ma'lumotlarni darhol ko'rishi mumkin.

- Omborlarda mavjud xomashyo va tayyor mahsulotlar **skanerlar orqali real vaqt rejimida** solishtirib boriladi.

- **Dronlar yordamida yirik hududlardagi aktivlarni ko'rikdan o'tkazish** (masalan, paxta maydonlari yoki katta ishlab chiqarish hududi).

Bu bosqichda ma'lumot yig'ish inson xatolarini kamaytiradi va jarayon samaradorligini oshiradi.

3. Analitik amallar bosqichi

Axborot yig'ilgach, auditorlar chuqur tahlil jarayoniga o'tadi. Hozirgi zamonaviy korxonalarda quyidagi innovatsion analitika vositalari qo'llaniladi:

- **Power BI, Tableau yoki SAP Analytics Cloud** kabi platformalar yordamida ishlab chiqarish samaradorligi, energiya sarfi, tannarx dinamikasi va chiqindilar miqdori tahlil qilinadi.

- Aktivlarning eskirishi, modernizatsiya zarurati va texnik xizmat ko'rsatish davriyligi to'g'risida **avtomatik hisobotlar shakllanadi**.

- **Mashina o'rganishi (Machine Learning)** asosida kelajakdagi risklar yoki uskunarlar nosozligi oldindan prognoz qilinadi.

- Moliyaviy ko'rsatkichlar (xarajatlar, foyda, rentabellik, naqd pul oqimi) bo'yicha chuqur analitik tahlil o'tkazilib, korxona ichki boshqaruviga ta'sir qiladigan omillar aniqlanadi.

- **Ichki nazorat tizimi samaradorligi KPilar** asosida baholanadi.

Bu bosqichda auditor nafaqat kamchiliklarni topadi, balki samaradorlikni oshirish bo'yicha takliflar ham beradi.

4. Hujjatlashtirish bosqichi

Audit yakunlari mulohazalar asosida shakllantirilgan rasmiy hujjatlar bilan mustahkamlanadi. Innovatsion korxonalarda hujjatlashtirish quyidagi tarzda amalga oshiriladi:

- **Aniqlangan kamchiliklar elektron audit portaliga kiritiladi.** Har bir kamchilikning darajasi, sababi, mas'ul bo'limi va bartaraf etish muddati belgilanadi.

- Mas'ul bo'limlarga **avtomatik "Corrective Action" (to'g'rilash chorasi)** topshiriqlari yuboriladi. Ularning bajarilishi tizimda kuzatuv ostiga olinadi.

- Yakuniy audit xulosasi **PDF shaklida avtomatik generatsiya qilinadi**, kerak bo'lsa, elektron imzo bilan tasdiqlanadi.

- Tahlillar bo'yicha diagramma, grafik, jadvallar tizimning o'zi tomonidan formatlashtiradi.

- Audit natijalari boshqaruv kengashira **online taqdimot** shaklida yetkaziladi.

Bu jarayon shaffoflikni oshiradi va barcha bo'limlarning mas'uliyatini kuchaytiradi.

To'qimachilik korxonalarida uchraydigan asosiy muammolar:

- ichki auditning qog'oz shaklida yuritilishi;
- ERP tizimi to'liq joriy qilinmagani;
- risklarni boshqarish tizimining sustligi;
- inventarizatsiyada inson omili xatolari;

aktivlar haqidagi ma'lumotlarning kechikib qayd etilishi.

Xulosa va takliflar

Ichki audit tizimini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish quyidagi afzalliklarni ta'minlaydi:

- nazoratning aniqligi oshadi;
- aktivlar va resurslarning real holati aniqlanadi;
- boshqaruv qarorlari uchun ishonchli ma'lumotlar shakllanadi;
- risklar erta aniqlanadi;
- korxona samaradorligi oshadi;

Taklif sifatida:

1. ERP tizimlarini to'liq joriy qilish (SAP, 1C ERP, Oracle).
2. RFID asosida aktivlarni raqamli inventarizatsiya qilish.
3. Risklarga asoslangan audit metodologiyasini qo'llash.
4. Ichki audit bo'limini mustaqil va kuchli vakolatlarga ega qilish.
5. Xodimlar uchun raqamli audit bo'yicha muntazam treninglar tashkil etish.
6. Power BI, Tableau kabi analitik dasturlarni joriy qilish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Safarov, JI. "Yengil sanoat korxonalarida ichki audit jarayonlari va uning samaradorligini oshirish istiqbollari." 2025. [КиберЛенинка](#)
2. Qo'ziyev, I.N.; Fayziev, Sh.N.; Avloqulov, A.Z.; Sherimbetov, I.X. *Ichki audit*. Samarqand: Iqtisod-Moliya Nashriyoti. [Unilibrary](#)
3. Hankeldieva, G.Sh.; Shakirova, Yu.S. *To'qimachilik ...* Al-Ferganus, 2021. [Zenodo](#)

4. Abduraxmanova, Sh.R. “O‘zbekistonda to‘qimachilik sanoati raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari.” *Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali*, 2023, 3(03), 31-39. [КиберЛенинка](#)
5. “Annual Report-2021”, Indorama Kokand Textile JSC (Republic of Uzbekistan). indorama.uz
6. “Sustainability Report 2023”, Indorama Corporation. adminwebsite.indorama.com
7. “Audit report 2021 IFRS”, Indorama Kokand Fertilizers and Chemicals JSC. indoramakokandfertilizer.com
8. “Korxonalarda ichki audit xizmatini tashkil ...” *TSRU* (ilmiy jurnal), 15.06.2025. inlibrary.uz